Directie Materieel, Vastgoed, Leefomgeving en Duurzaamheid
Ministerie van Defensie
Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

Zienswijze ontwerpprogramma

Datum
1 juli 2025

Zaaknummer
2023-015819

Onderwerp
Zienswijze Ontwerp Beleidsvisie Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

Inlichtingen bij
Provincieloket
026 359 99 99
post@gelderland.nl

Geachte heer Tuinman,

Op 23 mei heeft u namens het kabinet de Ontwerp Beleidsvisie van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden. De provincie Gelderland onderkent het belang van het versterken van de nationale en Europese veiligheid in een tijd van toenemende, internationale spanningen. Dit vraagt om een goed toegeruste krijgsmacht, die ook in ruimtelijke zin voldoende mogelijkheden heeft om te oefenen, zich te verplaatsen en haar taken uit te voeren. Defensie heeft daarvoor meer ruimte nodig, vooral in de provincie Gelderland. Defensie heeft in onze provincie al meer dan honderd jaar een stevige basis. Ook met dit nationaal programma van Defensie faciliteert de provincie Gelderland deze ruimte graag.

De provincie Gelderland waardeert de samenwerking die in de afgelopen anderhalf jaar is ontstaan tussen Defensie, gemeenten en de provincie. In gezamenlijk overleg zijn conclusies getrokken over geschikte locaties voor defensieactiviteiten. Zo is vastgesteld dat Gelderland geen geschikte plek biedt voor een munitiedepot en een springterrein; het Ereveld Loenen en het Rozendaalse Veld zijn ongeschikt gebleken als springterrein voor zware explosieven. Dankzij gezamenlijke sessies met betrokken Gelderse gemeenten, Defensie en provincie zijn bovendien de lokale effecten – op woningbouw, geluid, mobiliteit en maatschappelijk draagvlak – zoveel als mogelijk in beeld gebracht. Want hoewel we het belang zien van meer ruimte voor Defensie in Gelderland vanuit nationale veiligheid, wordt daarmee een zorgvuldige inpassing van andere opgaven in de ruimte complexer, inclusief de impact hiervan op de natuur.

Mede daardoor kunnen de meeste keuzes van Defensie in Gelderland rekenen op breed draagvlak. Voor onze provincie gaat het om vijftien concrete opgaven. Defensie wil voortvarend aan de slag met de realisatie daarvan. Dat vraagt om doortastendheid in de uitvoering, van alle betrokken partijen. Als provincie faciliteren we graag in de uitvoering. Wij richten onze zienswijze dan ook nadrukkelijk op de aandachtspunten die wij zien in deze realisatiefase. En vragen u daar concreet op te reageren. Daar waar het Kabinet en het College van GS in het kader van het Ruimtelijk Arrangement al eerder, op 2 juni jl., Defensie afspraken heeft gemaakt, nemen we dit voor de volledigheid mee in deze zienwijze.

Deze zienswijze van de provincie Gelderland is in afstemming met de volgende, direct betrokken gemeenten opgesteld: Apeldoorn, Arnhem, Barneveld, Bronckhorst (mede namens de Achterhoekse gemeenten), Buren, Ede, Elburg, Ermelo, Harderwijk, Heerde, Lochem, Nunspeet, Oldebroek, Putten, Rheden, Rozendaal en Zevenaar. Deze gemeenten dienen zelf ook een zienswijze in.

Op 6 juni publiceerde u het voorlopig ontwerp Wet op Defensiegereedheid. Deze heeft in potentie grote impact op onze leefomgeving en de natuur op en rond de Veluwe. U ontvangt de reactie van de Provincie Gelderland hierop separaat.

A. Algemeen voor Gelderland

Stapeling van activiteiten en daarmee cumulatieve effecten

Tijdens de werksessies met Defensie en de betrokken gemeenten is gezamenlijk vastgesteld dat in meerdere gebieden in Gelderland sprake is van stapeling van effecten van defensieactiviteiten en stapeling met andere, noodzakelijke opgaven in het gebied, wat op verschillende manieren leidt tot druk op het gebied. Zoals de mobiliteitseffecten in het Noorden van de Veluwe. Dit lezen wij ook terug in de door u gestelde aandachtspunten bij de ruimtebehoeften. Ter illustratie: in het gebied rondom vliegbasis Deelen gaat het om de impact van de stapeling op de omliggende natuur en de instandhoudingsdoelen. En in het gebied rondom de bestaande kazernes in Ermelo en Stroe en de toekomstige kazerne in Zeewolde gaat het voornamelijk om de impact op de bereikbaarheid en de verdere druk op de regionale woningmarkt.

- Wij verzoeken u per gebied, waar sprake is van stapeling van Defensie activiteiten (zoals Deelen, ISK, ASK, kazernes Ermelo en Stroe en stapeling van helikopterlandingsplaatsen en -laagvliegen), afspraken met provincie en betrokken gemeenten te maken over het verder in beeld brengen van deze cumulatieve effecten én over de wijze waarop hiermee wordt omgegaan in de uitvoering. En dit op te nemen in de definitieve beleidsvisie NPRD.
- Wij verzoeken u nader toe te lichten op welke wijze rekening is gehouden met het belang van de bescherming van het grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening.

Aandachtspunten natuur en stikstof

Een van de belangrijkste voorwaarden voor een voorspoedige realisatie van de Defensie-opgaven in Gelderland is het vinden van een passende stikstofoplossing. Onlangs hebben Provinciale Staten van Gelderland een voorbereidingsbesluit vastgesteld dat nieuwe activiteiten binnen een strook van 500 meter rond kwetsbare natuur tijdelijk uitsluit, totdat zonering is vastgelegd in de provinciale omgevingsverordening. Voor activiteiten met een dwingende reden van groot openbaar belang, waaronder Defensie, is een uitzondering opgenomen. Wel verwachten wij van Defensie dat zij onder andere binnen deze zone actief inzet op stikstofreductie, bijvoorbeeld via verduurzaming van bestaande en nieuwe kazernes. U verwijst in het ontwerp NPRD naar een mogelijke gebiedsgerichte benadering en programmatisch vergunnen op en rond de Veluwe, waar het merendeel van de uitbreidingsplannen is voorzien.

- Wij nodigen u uit om op korte termijn (voor november 2025) met de provincie Gelderland in gesprek te gaan om de mogelijkheden voor een gebiedsgericht benadering en programmatisch vergunnen op en rond de Veluwe te verkennen.

Raakvlak RES

We zien dat de laagvlieggebieden van Defensie en de zoekgebieden voor windenergie in Gelderland elkaar op enkele plekken raken. In tegenstelling tot uw reactie op het ontwerp milieueffectrapport Windbeleid en Regionale energiestrategie van Gelderland van 21 februari jl., waarin u verzoekt belemmeringen voortkomend uit de kabinetskeuze mee te nemen in onze plannen, zien we dat u in het ontwerp NPRD aangeeft dat beide zaken wel, naast elkaar, doorgang kunnen vinden. Dat is voor ons van groot belang. Er ligt immers vanuit het landelijk Klimaatakkoord een Rijksopgave voor de opwek van 35TWh hernieuwbare energie in 2030 waarvan 6,5 TWh in de Gelderse RES-regio's. In de Gelderse RES 1.0 zijn zoekgebieden voor windenergie aangewezen die optellen tot minimaal de benodigde 6,5 TWh. In deze zoekgebieden zijn initiatiefnemers deels al aan de slag met concrete windprojecten en deels zijn er initiatieven in voorbereiding.

- We verzoeken u in de uitwerking van laagvlieggebieden met de provincie Gelderland te komen tot nadere afspraken om het laagvliegen en de opgave rondom windenergie naast elkaar en ongehinderd in te kunnen passen.

Bijdragen aan energietransitie

Defensie beschikt over grote terreinen met een opgave voor duurzame energieopwekking, zoals benoemt in het *Defensie Strategisch Vastgoedplan 2022*. Dit biedt ook kansen om kazernes te ontwikkelen tot energieleverende locaties voor de omgeving. Zo kan Defensie bijdragen aan zowel de eigen verduurzaming als de regionale energietransitie. Het elektriciteitsnet van Gelderland (G) en buurprovincies Flevoland (F) en Utrecht (U) (het FGU net) is overbelast. Het is daarom noodzakelijk dat Defensie bij nieuwe ontwikkelingen actief samenwerkt met lokale overheden en netbeheerders om tot goede afspraken te komen over netaansluitingen en energiegebruik. En vragen u zoveel mogelijk netneutraal en anders netbewust uit te bereiden.

- Wij nodigen Defensie uit om uw energievraag de komende tijd goed in beeld te brengen met de netbeheerders vanwege de verdere gevolgen voor Gelderland. En als onderdeel van de realisatie met betrokken gemeenten, provincie en netbeheerders te komen tot afspraken over netaansluitingen.
- De provincie Gelderland nodigt u uit om voor het eind van dit jaar in gesprek te gaan met u over het belang en de inpassing van netneutraal/ netbewust bouwen en op welke wijze Defensie daar vorm aan zou kunnen geven.
- Wij vragen Defensie om met de provincie en direct betrokken gemeenten te verkennen waar en hoe Defensie een rol kan spelen als energieleverancier voor de omgeving.

Regionale aanbesteding
Defensie heeft met de uitbreiding van functies in Gelderland een grote bouwopgave.

- Wij vragen Defensie in te zetten op regionale aanbesteding in de realisatie van de NPRD opgave zodat de regionale economie in Gelderland daar een bijdrage aan kan leveren.

Helpen bij de uitvoering
We hebben begrip voor uw lijn dat waar realisatie op korte termijn noodzakelijk is vanuit nationaal veiligheidsbelang, u planologische procedures op nationaal niveau doorloopt of u de provincie verzoekt bevoegd gezag te zijn. We ondersteunen dit graag waar mogelijk en onderschrijven daarbij het belang van een transparant proces richting mede overheden en omgeving. U stelt dat de kosten die voorvloeien uit de realisatie van het NPRD al ingepast zijn in de begroting van Defensie. We vragen u daarbij ook aandacht te hebben over de inzet van de benodigde capaciteit bij mede overheden en daarmee de plankosten die voortvloeien uit uw realisatieparagraaf.

- We verzoeken u, naar aanleiding van uw realisatieparagraaf, met de provincie Gelderland in gesprek te gaan om te komen tot een Gelderland breed plan van aanpak voor de realisatie van de NPRD opgaven in de hele provincie Gelderland, inclusief de inzet van benodigde instrumenten, waaronder planologische.
- En aansluitend daarop, met provincie en betrokken gemeenten te kijken of koppelkansen met andere ruimtelijke opgaven aanleiding kunnen zijn om de realisatie van de behoeften onderdeel te maken van een gezamenlijk gebiedsproces, waarbij, indien relevant, gebruik gemaakt wordt van reeds lopende interbestuurlijke gebiedsprocessen (NOVEX-gebieden (incl. de Uitvoeringsagenda's), verstedelijkingsstrategieën etc.). Zie ook het Ruimtelijk Arrangement.
- Wij verzoeken u met de provincie Gelderland tot afspraken te komen rondom een centraal overlegorgaan waar tijdig afstemming plaats kan vinden met de direct bevoegde overheden over benodigde vergunningverlening van Defensie inzake uitbreiding van haar NPRD activiteiten in Gelderland. Eerder hebben Defensie en provincie verkennend gesproken over de mogelijke verruiming van de inzet van het bestaande COVM hiertoe. Dit is onlangs ook door de provincie voorgesteld in de COVM vergadering.

Economisch, maatschappelijke Defensie Agenda Gelderland
Op 2 juni jl. hebben het College van GS van Gelderland en het kabinet de afspraak gemaakt te werken aan een economische, maatschappelijke Defensie Agenda in Gelderland (zie *het Ruimtelijk Arrangement Gelderland*). Deze agenda richt zich op het verzilveren van kansen die voortvloeien uit de aanwezigheid en uitbreiding van Defensie in de provincie en de regio. Denk hierbij aan werkgelegenheid, innovatie, productie en onderwijs.

- Wij nodigen Defensie uit om nader invulling te geven aan deze afspraak door deze agenda de komende maanden verder vorm te geven met de provincie Gelderland en te bekrachtigen met een gezamenlijke intentieverklaring eind september 2025.

B. NPRD locaties in Gelderland

Bovenregionale behoeften conform het ontwerp NPRD:

Versterken en concentreren van ondersteunende eenheden in Zeewolde & intensivering van bestaande locaties Ermelo en Stroe (behoefte 1)
U kiest voor het versterken en concentreren van ondersteunende eenheden door een nieuwe centrale kazerne te realiseren aan de Spiekweg in de gemeente Zeewolde. Tegelijkertijd voorziet u in een intensivering van de bestaande locaties in Stroe en Ermelo, waar blijvend duizenden militairen meer worden gehuisvest. Deze ontwikkelingen hangen onlosmakelijk met elkaar samen en vormen een grote opgave in dit gebied, waaronder ook de Kop van de Veluwe, de gemeente Nijkerk en Harderwijk. Te meer omdat de vestiging van het Korps Mariniers in Nieuw Milligen ook leidt tot een forse toename van het aantal militairen in deze regio.

Wij vinden het belangrijk dat u de uitvoering hiervan integraal oppakt. En daarbij de samenhang tussen de nieuwe kazerne in Zeewolde en de intensivering van Stroe en Ermelo mede in relatie tot de gemeente Nijkerk, op basis van uw programma van eisen, duidelijker in beeld brengt richting het definitieve NPRD. Daarbij is het noodzakelijk dat u de volgende punten bereikbaarheid, woningmarkt, voorzieningen en natuur/recreatie meeneemt in uw verdere uitwerking:

- We vragen u provincie en betrokken gemeenten, parallel aan het definitief maken van het NPRD, nader te informeren over uw programma van eisen waaronder welke eenheden waar gevestigd gaan worden in de loop van de tijd, welke activiteiten op de kazerneterreinen plaatsvinden, hoeveel legering er plaats vindt, waar de militairen wonen etc. Zodat ook de omgeving hierin kan worden meegenomen.
- In de tweede helft van dit jaar nader invulling te geven met provincie en betrokken gemeenten Ermelo, Barnveld, Apeldoorn en Nijkerk aan de volgende afspraak in het Ruimtelijk Arrangement: *'De keuze voor de realisatie van een kazerne in Flevoland leidt tot versterking van de al bestaande verkeerskundige problemen in de provincie Gelderland (o.a. bestaande doorstromingsprobleem A1 en A28 (zie BO MIRT agenda), Nijkerkerbrug, N wegen en OV-verbindingen). Dit is een risico in de realisatie van de kazerne, mede in samenhang met de intensivering van de kazernes Ermelo en Stroe. Defensie en IenW brengen in overleg met de provincies Flevoland en Gelderland deze impact in kaart. Op basis daarvan worden mogelijke beheersmaatregelen verkend, in de besluitvormingssystematiek die daarvoor bedoeld is.'*
- In het verlengde van bovenstaande vragen we u, om omwille van een noodzakelijke, sterke verbinding met Gelderland, bovenstaand analyse te betrekken bij uw locatiekeuze voor de centrale kazerne in Flevoland. En daarbij de mogelijkheid voor locatie Oosterwold open te laten.
- De mogelijke druk op de woningmarkt n.a.v. de intensivering van de kazernes Ermelo en Stroe, in combinatie met Zeewolde, samen (met betrokken gemeenten en provincie) in kaart te brengen. Immers, de verwachting is dat de druk op de woningmarkt hoger wordt door de groei van Defensie in dit gebied. En daarbij aandacht te hebben voor,

afhankelijk van de resultaten van dit onderzoek, praktische oplossingen om te komen tot voldoende en betaalbare woningen, passend bij ieders verantwoordelijkheid.
- Voorzieningen, natuur en recreatie: aan te geven hoe Defensie het natuurbelang borgt in de realisatie. En een bijdrage kan leveren aan de versterking van recreatiefunctie in dit gebied.

Jachtvliegtuigen LA (behoefte 8)
U geeft aan jachtvliegtuigen te willen stationeren op Lelystad Airport. Daarbij stelt u als aandachtspunt dat realisatie van deze behoefte niet zonder gevolgen voor de omgeving zal zijn. En dat dit mogelijk impact heeft op (toekomstige) civiele luchtvaart en dat dit goede afstemming vergt. Voor zover dit de besluitvorming rondom de opening van Lelystad Airport voor civiele luchtvaart betreft, wijzen wij u op ons standpunt dat dit niet mag leiden tot laagvliegroutes (beneden 12,500 voet) over Gelderland, gezien de gevolgen voor leefomgeving, natuur en gezondheid.

- Wij vragen u een nadere onderbouwing van de directe milieu impact, waaronder geluidshinder, van aankomende en vertrekkende jachtvliegtuigen op de provincie Gelderland. Deze impact zien wij niet terug in de PlanMER.
- Wij vragen van u en de Minister van I&W als direct verantwoordelijk bewindspersoon, de garantie dat er niet laag wordt gevlogen boven Gelderland.

Stationering cargodrones op Militair Luchtvaartterrein Deelen (behoefte 10)
Wij onderstrepen de conclusies en aandachtspunten uit uw analyse ten aanzien van de stationering en corridors voor onbemande cargodrones en vragen u om het volgende:

- Op welke wijze u bij de verdere uitwerking omgaat met een zorgvuldige inpassing in het luchtruim over de gehele routes en landingsplaatsen (o.a. ASK) en de mogelijke effecten op omgeving (o.a. zweefvliegveld Terlet) en natuur.
- Hoe u bij de realisatie tijdige betrokkenheid van lokale belanghebbenden organiseert.
- Eerder spraken Provincie en Defensie samen uit kansen te zien voor een kennis en innovatie centrum Drones in Gelderland. We vragen u hiertoe het komende half jaar een gezamenlijk plan uit te werken met de provincie Gelderland.

Uitbreiding laagvlieggebieden helikopters in Gelderland (behoefte 11)
U geeft aan dat, naast de bestaande laagvlieggebieden in Gelderland (B3, B5, B6, B7), ook nieuwe gebieden worden aangewezen in heel Nederland, waaronder in Gelderland N4 (Rivierengebied/Betuwe), N5 (Oost-Nederland) en N6 (Veluwe). Door de spreiding van laagvliegen over meer gebieden in het land wordt mogelijke overlast naar verwachting beter verdeeld. Tijdens werksessies met Defensie is afgesproken dat provincie en lokale overheden met u de spelregels opstellen rondom een planologisch regime inzake de laagvlieggebieden. U hanteert daarbij het uitgangspunt ‘afstemming’ en geen ‘instemming’ daar waar het de uitvoering van niet-Defensie opgaven betreft. En dat er nu en in de toekomst niet wordt laag gevlogen over bebouwd gebied met een bufferzone van 600 meter. Wij vragen ook aandacht voor concentraties van gevoelige activiteiten buiten bebouwd gebied. Uw analyse laat nog vragen onbeantwoord door het ontbreken van vaste laagvliegroutes, waardoor effecten op geluid, stikstof, natuurwaarden en gezondheid voor ons niet helder zijn. U wijst ook op het belang van goede communicatie met inwoners en

recreanten over het laagvliegen, om overlast te beperken. Dit onderschrijven wij; voor agrariërs (waaronder veehouderijen en paardenhouderijen) inwoners van buitengebieden en recreatieve functies en inwoners van buitengebieden is het van belang dat er duidelijkheid is over omvang en spreiding van activiteiten. En dat de laagvliegactiviteiten niet interfereren met bedrijvigheid/gewassen op de grond.

- Wij vragen u duidelijkheid te geven over het aantal vlieguren, de spreiding in tijd en ruimte, en het nachtvliegen, bijvoorbeeld via scenario's of aannames.
- En toe te lichten hoe tijdige communicatie wordt ingezet om hinder voor mens, dier en natuur te beperken, ondanks het ontbreken van vaste routes.
- Wij verzoeken u het komend half jaar invulling te geven aan de volgende afspraak in het Ruimtelijk Arrangement *'Defensie en alle direct betrokken overheden gaan met elkaar om tafel om te komen tot spelregels voor de door Defensie gewenste planologisch beschermingsregimes inzake helikopterlaagvlieggebieden en outer-horizontal. De provincie benadrukt hierbij op voorhand al het raakvlak met RES in vooral Achterhoek/Liemers (GMR) en Betuwe en de verstedelijkingsopgave in de Stedendriehoek en Achterhoek.*' En daarin meegenomen wordt dat er nu en in de toekomst niet wordt laaggevlogen boven bebouwd gebied, vee zo min mogelijk hinder ondervindt en weidevogels worden ontzien, vooral tijdens het broedseizoen.

Helikopterlandingsplaatsen (behoefte 12)
U geeft aan dat het gebruik van de huidige helikopterlandingsplaatsen in Gelderland wordt geïntensiveerd en dat er meerdere, nieuwe helikopterlandingsplaatsen wordt aangewezen in de gemeente Lochem en Wezeperberg. Het combineren van functies, vliegbewegingen, vrijere landingsoptie en geïntegreerde oefen- mogelijkheden leidt tot stapeling op onder andere de Ginkelse Heide nabij bestaande woningbouw, het Beekhuizerzand op korte afstand van nieuwe woningbouwontwikkelingen en de Ermelose Heide. Deze heidegebieden en zandverstuivingen liggen binnen Natura2000 gebied. Zo maakt de Ermelose Heide deel uit van een bijzonder natuurgebied met grote ecologische en archeologische waarde. Voor de afweging omtrent de mate van het gebruik van deze helikopterlandingsplaatsen is met name ook de afstand tot omwonenden van belang geweest en de wettelijke hindernorm hiervoor. Wij merken echter op dat deze helikopterlandingen ook effect hebben op andere functies dan wonen, zoals natuurgebieden (bijvoorbeeld het Grote Veld in gemeente Bronckhorst en Lochem), recreatieve voorzieningen in de omliggende omgeving (bijvoorbeeld Ermelose Sparrendal en Marbacka), recreatieparken en -terreinen (als het recreatiepark Landgoed 't Loo (Landal)).

- Wij verzoeken uw analyse rondom hinder door meer vluchten en landingen uit te breiden met de effecten op andere functies waaronder verstedelijking, natuur en recreatie, met oog voor voldoende afstand van de gebiedsgrenzen, en daarbij inzichtelijk te maken of het door u maximaal gestelde aantal naar beneden moet worden bijgesteld.
- Wij verzoeken u voor Wezeperberg te verduidelijken wat de impact gaat zijn van het maximaal beoogde gebruik (<8.500 helikopterlandingen per jaar) en daarbij passende maatregelen n.a.v. de impact op de maximale geluidsbelasting bij nieuwbouw mee te nemen in de uitvoering.

Onverharde landingsbaan Militair Luchtvaartterrein Deelen (behoefte 13)
U stelt voor een onverharde landingsbaan voor zware militaire luchtvaart (dirtstrip) te realiseren op Vliegbasis Deelen. We zien hiermee een forse en onwenselijke stapeling van militaire activiteit in het gebied op en rond vliegbasis Deelen en complex Schaarsbergen. Mocht deze landingsbaan met het definitieve besluit er toch komen, dan zien we ook dat u grenzen stelt aan het gebruik hiervan met een beperking tot maximaal 240 vliegbewegingen per jaar. We maken ons, op basis van de door u uitgevoerde analyse, zorgen om een goede balans tussen activiteiten van Defensie enerzijds en natuur en leefomgeving anderzijds nabij de landingsbaan en de aanvliegroutes. Daarbij missen we voldoende inzage in de effecten op trekvogels (wel degelijk gevoelig) en het nabijgelegen grondwaterbeschermingsgebied (niet onderzocht). U heeft in de ateliersessies aangegeven dat de impact op zweefvliegveld Terlet beperkt is en in goed overleg met deze luchthaven samen kan gaan.

- Wij verzoeken u uw effectanalyse uit te bereiden met de verwachte effecten van de stapeling van functies op biodiversiteit (zoals trekvogels) en relevante omgevingswaarden, waaronder de nabijheid van een grondwaterbeschermingsgebied. En hoe dit zich verhoudt tot uw keuze voor een onverharde landingsbaan op deze locatie.
- Wij verzoeken u nader te onderbouwen waarom vliegbasis Deelen als voorkeurslocatie is gekozen voor deze functie, gegeven de bestaande militaire drukte in het gebied.

Lokale specifieke behoeften conform het ontwerp NPRD:

Uitbreiding raccordement t Harde, Elburg (behoefte 17)
U geeft aan dat Defensie het raccordement bij 't Harde wil uitbreiden om meer materieel per spoor te kunnen vervoeren, onder andere ten behoeve van oefeningen en Host Nation Support. Deze uitbreiding is voorzien op bestaand defensieterrein in noordoostelijke richting. In de ateliersessies die u met ons heeft gehad, zijn we tot de gezamenlijke conclusie gekomen dat er een belangrijke koppelkans is met de mogelijke realisatie van een (stadsrand) hub ten zuiden van 't Harde, gericht op een betere verbinding met Zwolle. Deze ontwikkeling kan bijdragen aan zowel militaire als civiele mobiliteitsbehoeften.

- Wij vragen uw medewerking en steun in de lopende planonderzoeken rondom de realisatie van deze (stadsrand) hub met de leden van het projectteam 'Integraal handelingsperspectief 't Harde' omwille van een voorspoedige realisatie.

Uitbreiden Artillerie Schietkamp (ASK), Elburg met brede strook Wezeperberg en Z-zijde (behoefte 18) en met (voertuiggebonden) 120 mm mortierschieten (behoefte 19)
U geeft aan dat het ASK wordt uitgebreid met 675 hectare en intensiever gebruikt wordt door nieuwe activiteiten. U geeft daarbij aan dat de mogelijke negatieve natuureffecten een aandachtspunt zijn. Wij pleiten voor een integrale benadering van het ASK, waarbij alle (gecumuleerde) effecten op leefomgeving, natuur en woningbouwopgaven in samenhang worden beschouwd. Dit biedt een basis voor afspraken over meervoudig ruimtegebruik, natuur- en stikstofcompensatie en koppelkansen zoals het realiseren van een raccordement en de corridor Flevoland–Veluwe. We onderzoeken graag de potentie om de activiteiten binnen

bestaande vergunningen te laten plaatsvinden, zodat de lokale woon- en leefomgeving wordt versterkt in plaats van belast. Heldere communicatie met gemeenten en inwoners is daarbij onmisbaar.

- Wij vragen u voor het definitief vaststellen van het NPRD de verdere uitwerking van alle ruimtebehoeften op én boven het ASK in één participatieproces vorm te geven met de direct betrokken overheden en omgeving, waarin alle cumulatieve effecten en, mitigerende en compenserende maatregelen worden meegenomen inclusief een monitoringssystematiek.

Huisvesting MP Apeldoorn (behoefte 22)
U geeft aan dat Defensie de Kleiberg in Apeldoorn heeft geselecteerd voor de vestiging van een eskadron van de Militaire Politie. Deze locatie, nabij de Koning Willem III-kazerne, biedt synergievoordelen voor de Koninklijke Marechaussee en versterkt het veiligheidsprofiel van Apeldoorn als Stad van Veiligheid.

- Wij vragen u, zodra het NPRD definitief is, het vervolgproces en de ruimtelijke invulling van de locatie in nauwe afstemming met de omgeving (inwoners gemeente Apeldoorn) en direct betrokken overheden vorm te geven.

Uitbreiding life firing mogelijkheden voor helikopters op Infanterie Schietkamp ISK, Ede (behoefte 23) en uitbreiding milieu en geluidsruimte door intensivering van Infanterie Schietkamp (ISK) (behoefte 24)
U geeft aan dat op het ISK Harskamp uitbreiding wordt voorzien van life firing-mogelijkheden en van de milieu- en geluidsruimte, van 12,7 naar 16,5 miljoen schoten per jaar. Deze ontwikkelingen hebben impact op de omgeving van Harskamp, Hoenderloo, Radio Kootwijk, Gerritflesch en Nationaal Park De Hoge Veluwe. Daarnaast is het ISK aangewezen als voorkeurslocatie voor helikopterlandingsplaatsen en ligt het binnen het bestaande laagvlieggebied Veluwe B6. Met het nieuwe laagvlieggebied N6 kan de vliegintensiteit in de regio toenemen. Onzeker is nog of het landelijk gebied ten zuiden van Apeldoorn onderdeel wordt van aanvliegroutes naar de geplande dirtstrip, wat extra belasting kan veroorzaken. Er ontstaat hierdoor een stapeling van luchtvaartactiviteiten. Wij hechten aan één zorgvuldig participatieproces voor alle ruimtebehoeften op en boven het ISK, dus geen versnipperde trajecten per onderdeel. Dit proces moet ingaan op de cumulatieve effecten voor mens, dier en natuur, en op mitigerende maatregelen, zoals beperking van de schiet- en vliegtijden en geluidwerende voorzieningen bij woningen. De voorkeurslocatie en omvang van de schiet- en vliegbox verdienen hierbij specifieke aandacht.

- Wij vragen u voor het definitief vaststellen van het NPRD de verdere uitwerking van alle ruimtebehoeften op én boven het ISK in één participatieproces vorm te geven met de direct betrokken overheden en omgeving, waarin alle cumulatieve effecten en, mitigerende en compenserende maatregelen worden meegenomen.

Extra milieuruimte helikopteractiviteiten MLT Deelen (27)
U geeft aan extra milieuruimte nodig te hebben op MLT Deelen voor een toename van maximaal 14200 helikoptervliegbewegingen, binnen de bestaande geluidscontour. Zowel op MLT

Deelen als op het bredere cluster van defensie terreinen in dit gebied is sprake van een intensivering van militaire activiteiten dichtbij kwetsbare natuur met grote ecologische waarde. U geeft aan dat verstoring voor diersoorten en een significante bijdrage van stikstofdepositie tot de aandachtspunten behoren. De provincie Gelderland is verantwoordelijk voor het herstel en de instand-houding in dit gebied (beheer- en herstelprogramma's Veluwe). Dit vraagt om duidelijke afspraken over effecten en monitoring.

- Wij vragen u om in de verdere uitwerking inzichtelijk te maken hoe deze toename van activiteiten zich verhoudt tot de al bestaande druk op het gebied en hoe negatieve effecten op natuur worden gemitigeerd en/of gecompenseerd.
- Wij vragen u om gezamenlijk afspraken te maken over de monitoring, zodat effecten op natuur, geluid en recreatie goed gevolgd kunnen worden tijdens de uitvoering.

Beperkingen rondom MLT Deelen (behoefte 28)
U geeft aan behoefte te hebben om rondom MLT Deelen het beperkingengebied, de zogenaamde outer horizontal surface, juridisch vast te leggen. Dit houdt in dat binnen een straal van 15 km rondom deze vliegbasis in beginsel geen gebouwen of bouwwerken hoger dan 150meter gerealiseerd mogen worden als dat ten koste gaat van de veiligheid. De onderstaande kaart illustreert dit gebied.

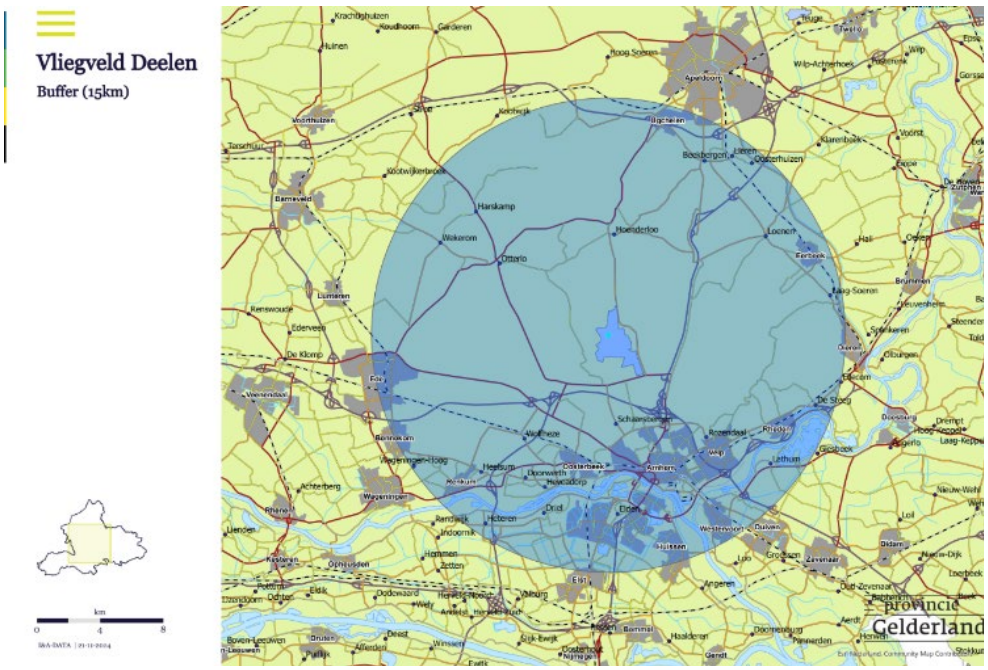

We hebben gezamenlijk hierover afgesproken dat de spelregels hiertoe met provincie en overige, direct betrokken overheden worden opgesteld. Om zo de effecten op bijvoorbeeld windmolens, hoogbouw, RES-opgaven en bedrijven met hoge milieucategorieën inzichtelijk te krijgen.

- Wij vragen u het komend half jaar de volgende afspraak in het Ruimtelijk Arrangement op te pakken: *'Defensie en alle direct betrokken overheden gaan met elkaar om tafel om te komen tot spelregels voor de door Defensie gewenste planologisch beschermingsregimes inzake helikopterlaagvlieggebieden en outer-horizontal. De provincie benadrukt hierbij op voorhand al het raakvlak met RES in vooral Achterhoek/Liemers (GMR) en Betuwe en de verstedelijkingsopgave in de Stedendriehoek en Achterhoek.'*

Oefenterrein met graafmogelijkheden uitbreiden; Arnhemse heide, Stroese zand, Ermelosche heide (44)

U geeft aan dat Defensie op meerdere oefenterreinen graafwerkzaamheden wil (laten) uitvoeren. Veel van deze terreinen liggen in of nabij Natura 2000-gebieden en archeologisch waardevolle zones, zoals de Ermelosche Heide, Arnhemse Heide en Stroese Zand waar natuur-, archeologische en recreatieve waarden samenkomen. Nader onderzoek moet aantonen dat graven geen negatieve effecten heeft op instandhoudingsdoelen. De cumulatieve effecten van voorgenomen activiteiten – zoals intensiever gebruik van helikopterlandingsplaatsen, laagvliegroutes, graafwerkzaamheden en bijbehorende oefeningen – zijn nog onvoldoende in beeld in uw analyse. Wij wijzen u op de noodzaak deze stapeling van effecten bij de locatiekeuze in de uitvoering mee te nemen, zodat belangen van natuur, erfgoed, recreatie en Defensie zorgvuldig worden afgewogen.

- Wij verzoeken u de effecten op instandhoudingsdoelen nav graafwerkzaamheden nader in beeld te brengen en met de provincie Gelderland te bespreken voordat het NPRD definitief is.
- Wij verzoeken u daarbij ook de cumulatieve effecten van activiteiten in beeld te brengen en met de direct bevoegde gezagen te bespreken voordat het NPRD definitief is.

Graag ontvangen we van u concrete antwoorden op de hierboven, blauw gemarkeerde punten in deze zienswijze. Zodat we samen met de juiste snelheid en zorgvuldigheid uitvoering kunnen geven aan de Defensie opgave in Gelderland omwille van onze nationale veiligheid.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Gelderland

[redacted]

Daniël Wigboldus
Commissaris van de Koning

[redacted]

Johan Osinga
Secretaris